

Manzume-i Akâid-i Mesnevî

Yazar: Hafız Mustafa

Sadeleştiren: Öğr.Gör. Mehmet GÜNAYDIN*

Giriş

Aşağıda transkriptini yaptığımız manzum risale İslam dininin akait ve ahlaka dair konularından bahsetmektedir. Mesnevinin sonundaki kayda göre eser *Hafız Mustafa* adlı kişi tarafından H. 1178/ M. 1774 tarihinde yazılmıştır. Ancak yazarının belirttiği üzere manzum risale daha önce bir başka âlim tarafından düz yazı olarak kaleme alınmıştır. Hafız Mustafa yazılan eseri takdire değer bulduğunu ancak anlaşılması zor olduğu gerekçesiyle çocukların daha kolay ezberleyebilmesi ve insanlara faydalı olması için metni şiir kalıbına döktüğünü belirtmektedir.

Bu manzum eser dönemi içerisinde Trabzon'un Of kazası Kaçal¹ köyünden Efendioğlu Mehmet Efendi(1800-1887)² tarafından H. 1274/ M. 1857 tarihinde istinsah edilmiştir. Biz de bu nüshasına ulaştık. Mehmet Efendi eser ve yazarıyla ilgili herhangi bir açıklayıcı bilgi vermemiştir. Ancak Osmanlı döneminde taşradaki Of medrese-

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

¹ Günümüz Trabzon ili Dernekpazarı ilçesi Güney Mahallesi.

² Efendioğlu Mehmet Efendi din ilimlerinde tahsil yapmıştır. Kelâm ilmine daha çok ağırlık verdiğini söyleyebiliriz. Zira İmamül-Hüdâ Şeyh Allâme Ebu'l-Hasan Sirâcuddin Ali b. Osman el-Üşî'nin *Emalî* adlı eserini Türkçe olarak şerh etmiştir. Bu eseri de ilim camiasına kazandırmak için çalışmalarımızı sürdürmekteyiz.

lerinin önemli bir ağırlığı olduğunu biliyoruz.³ Bu bağlamda eseri kaleme alanın Oflu bir âlim olma ihtimalinin yüksek olduğunu düşünülebilir. Akait ve ahlaka dair bu manzumenin yazılış gayesi dikkate alındığında mahalle mektebinde hatta medresedeki kabiliyetli öğrencilere ezberlettirildiği söylenebilir. Bunun haricinde mesnevinin Ahmediye-Muhammediye geleneği gibi okunduğu düşünüldüğünde o toplumdaki entelektüel seviyenin hangi boyutta olduğu hakkında da bir fikir verebilir.

Eser on bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Allah'a hamd ve Hz. Peygamber'e salatü selamdan sonra mesnevinin yazılma sebebi, daha sonra ise imanın ne olduğu, icmali ve tafsili iman, mukallidin imanı, Allah'ın sıfatları, itikadi ve ameli mezhepteki imamlarımız, dinin emir ve yasakları, ahlaken yapılması ve yapılmaması gerekenler açıklandıktan sonra “temmet'il-ahlâk” ile sona ermektedir. Eserin kültür dünyamıza katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Risale sekiz varaktır. Başlıklar kırmızı, metin ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Metin kırmızı cetvellidir.

Manzume-i Akaid-i Mesnevî

Sipâsü hamdu minnet zül-celâle

Ki tebliğ eyledi halkı kemâle

Resulüne salât ile tahiyyat

Nebiler hatemi hayrû'l-beriyât

Dahi ashâbı ve âline kim onlar

³ Günaydın, Mehmet, “Of Medreselerinin Tarihi Fonksiyonelliğine Bakış”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 12, Temmuz-Aralık 2008, 101-136.

Tariki hakka oldu rehnümalar
Bes ondan sonra bil hakka talip
Mükellef üzerine farzu vacib
Akaid, ilm-i ahlak, ilm-i a'mâl
Bu sözde yoktur asla kıl ile kâl
Dahi ilmi bu tertip üzere tahsil
Ede gör ta ki dinin ola tekmil
Akaid ile ahlak zübdesini
Lisanî Türkî üzre ikisini
Beyan etmiştir bir zât-ı fâzıl
Dü âlemde ola maksuda nâil
Velî manzum değildi hıfzı asân
Heman menşûr idi hem vare yeksan
Murad ettim varıp eser üzre onun
Bunları nazmı eden neşr üzre onun
Ki ta hıfzı ola sibyana asan
Göre nef'ini onun cümle insan
Huda'dan dilerim 'avn-ü inayet
Ede itmamına onun hidayet.

Fi Beyâni Tefsiri'l-İmani ve Kısmihi

Dese biri sana mümin misin sen?
Dinil elhamdülillah müminim ben
Nedir iman? sual ederse tekrar
Dinil kalbiyle tasdik dille ikrar
Neye ikrar neye tasdik denilse
Dinil ki fahr-i alem cinnü ve inse

Huda'dan ne haber verdi o Sultan.

Onu ikrar ve tasdik oldu iman.

İki kısım üzeredir iman, birisi

Olup icmal, tafsili birisi.

Fi Beyanil-İmani'l-İcmali

Tariki çoktur icmalinin ey can

Velâkin cümleden eshel ve asân

Diyessin itikat ettim inandım

Huda'nın emir nehyine efendim

Dahi tafsilinin vasfını gel anla

Budur amentü billahi te'alâ

Buna derler azizim vasfı iman

Sıfatı iman dahi hem şartı iman

Dahi derler buna iman duası

Onun mümenü bihidir birisi

Bunun manasını bilmek gerektir

Bes ondan sonra cezm etmek gerektir

İşit amentü billahi ne demektir?

İnandım Tanrı'ya birdir demektir.

Şeriki yok, nazîrî yok Huda'nın

Ki yani misli denkdaşı yoktur onun

Sıfatı bâ kemâl Allah muttasıftır

Dahi noksan sıfatlardan beridir

Kemâliyye sıfatlardan şu maksud

Onunla muttasıftır zat-ı mabud

Dahi noksan sıfatlar budur âyık

Huda'nın zatına olmaya layık
Dahi malum ola ey yüzü nurlu
Kemaliyye sıfatlar iki türlü
Sübütiyye biri, selbiyye biri
Kulağın tut diyem sana bu sırrı
Sübütiyye birine çün denildi
Ki manasında varlık çün bilindi
Birine dahi selbiyye denildi
Ki manasında yokluk için bilindi.

Fi Beyanı Ademi Nihayeti Sıfatı Te'alâ Kemâlihi

Dahi malum ola ey can beğayet
Kemalatına çünkü yok nihayet
Kemaliyye sıfatlarına onun
Dahi yoktur nihayet ol Huda'nın
Yirmidir veli meşhur sıfatı
Ki beyne'n-nas bunlar neşr oldu kat'i
Vücut, kıdem, beka, muhalevetül-havadis,
Kıyam bi nefsihi, vahdaniyet, hayat, ilm, semi, basar
İrade, kudret, kelâm, hayyen, 'âlimen
Semîen, basîren, mürîden, kâdiren, mütekellimen
Sübütiyye dahi nefsiyye oldu
Vücudun ismi şöhret böyle buldu
Bes ondan sonra kalan beş sığata
Dedi selbiyye adın ol sığata
Yedi ondan sükî baki kalanı
Sübütiyye dediler hem me'anî

Sübütiyye dahi hem maneviye
Dinil baki kalan sonra yediye.

Fi Beyani Sıhhati'l-İman'il-Mukallidi ve Ademi Sıhhatihi

Dahi manalarıyla bu sıfatı
Bilup cezm eylemek farz oldu kat'î
Delil'ül isneyn dahi bilmek azizim
Mükellef üzerine farzu lazım
Delilsiz bilse taklit etmiş olur
Mukallit kimse asi olmuş olur
Hem imanında onun ihtilafi
Eimme ettiler türlü hilafi
Demiştir bazıları mümin değildir
Çü taklit eyledi Müslim değildir.
Sahihtir dedi bazıları imanı
Bu sözde eyleme asla gümanı
Kim ispat eylediler bu makali
Bi envaiddelail kennesâli
Velî âsî olup bilgil vifakı
Bu sözde eylediler ittifakı
Vücudun dinle manasını şimdi
Huda'nın varlığı olmaktır imdi
Delilini bunun ol zatı a'lâ
Kitabunda buyurdu Hak Te'alâ
Kıdem manası yani varlığının
Evveli olmamaktır ol Huda'nın

Dahi ahiri yoktur varlığının
Budur manası bilgil sen bekânın
İkisinin delillerini ey mâh
Bu ayette beyan etmiştir Allah
Budur dördüncünün manası ey yâr
Muhaliftir kamu mahlûka settâr
Ki zatı benzemez mahlûka onun
Sıfatı dahi ef'ali Huda'nın
Bunun dahi delilin dinle ey can
Buyurdu onu Furkan'ında Rahman
Beşincisi kıyam binefsihidir
Ki muhtaç olmadan Rabb'im berîdir
Değil muhtaç ne zata ne mahalle
Bunun dahi delilin eyce dinle
Dahi vahdaniyet manasın imdi
Huda'nın birliği olmak denildi
Bunun dahi delilini ziyade
Beyan etti sure-i Enbiya'da
Dahi manasını bilgil hayatın
Ki yani dirliği olmak o zatın
Bunun dahi delilin cümleden bir
Buyurdu ayetinde ol müdebbir
Budur manası ilmin dinle gil var
Ki yani bilmesi olmak ne kim var
Kamu eşyaya âlimdir o Mevlâ
Bunu böyle buyurdu Hak Te'alâ

Budur sem'in manası ol hak
Kamu avâzı işitmesi olmak
Basar manası kim görmesi olmak
Delilini buyurdu zatı mutlak.
İradet dilemesi olmak onun
Buna delil oldu kavı-i Huda'nın
Onun ikinci durur kudret sıfatı
Ki yani gücü yetmek mümkünâtı
Huda'dır halk eden bu kâinatı
Buna şahit kitabın beyinatı
İşit manasını bu dem kelâmın
Nedir söylemesi olmak selamın
Bunun dahi delili var bil onu
Buyurdu Hak Te'alâ fil-mesânî
Dahi hayyen nedir diri olucu
Olup hem âlimen dahi bilicî
Semî' işiticidir basîren
Görücüdür velî gözden müberrâ
Mürîden dileyici kâdiren hem
Gücü yetici olmak zat-ı a'lem
Dahi söyleyicidir zat-ı a'lâ
Velî dilden münezzehtir Te'alâ
Cevarihten ve a'zadan beridir
Kamu fikre gelenlerden 'arîdir
Ne mümkündür Huda'nın künh'ü zatın
Bile insan veya cümle sıfatın

Biz onu bu sıfatlarla biliriz
Hemin zatını fikr etmez kalırız.
Fi Beyani Sıfat'ın-Noksaniye
Çünkü oldu yirmi Kemaliyyesi
Dahi oldu malum sana cümlesi
İşit imdi noksan sıfatı diyem
Kim bilesin sen ey cemilü'ş-şiyem
Yirmi oluptur bunlar bil dahi
Kemaliyyenin zıtları ey ehî
Adem, hudûs, fena, muvafakatun-lilhavadis
Kıyam bi gayrihi, t'aaddüd, mevt, cehl, samem, 'amen
Kerih, 'acze, meyyiten, cahilen, esammen, e'ma
Kâdihen, 'âcizen, ebkemen.
Hem gerektir bunları pek bilip
Huda'yı bunlardan münezzeh kılıp
Ademi varlığı olmamaktır onun
Huda'dan evvel ola varlığının
Fena varlığının ola dahi ahiri
Dahi nesneye benzemektir biri
Kıyam bigayrihi beşincisidir
Ki bir gayrıyla kaim olmasıdır
Taaddüd nedir birliği olmamak
Dahi mevt nedir dirliği olmamak
Dahi cehl nedir olmamak bilmesi
Samem olmamak oldu işitmesi
'Ama olmamaktır onun görmesi

Dahi kerihdir bil onun manası
Onun olmamak yani dilemesi
Kerahetle bir nesne işlemesi
İşit anla aczin nedir manası
Gücü mümkün olmaları yetmesi
Bekem yani söylemesi olmamak
Dahi cahilen bilici olmamak
Dahi acizen mümkünata gücü
Ki her mümkün olmamak yetici
Yirmincisi oldu ebkem bekem
Ki söyleyici olmamaktır hükem
Bunlar Hak katında muhaldir muhal
Cevahirle dürri gel ehlinden al
Fi Beyani Sıfati Te'alâ el-Caizete
Desen caiz olan sıfatlar nedir?
Huda'nın katında cevabında budur
Ki her mümkün olanı işlemesi
Onun yahut ol şeyi terk etmesi
Misali budur kulunun birini
Fakir etmesidir veyahut gani
İnandım dahi ben meleklerine
İtaat ederler onun emrine
Bunlar kullarıdır onun cümlesi
Ebed 'asi olmaz ona birisi
Yemek, içmeklik onlarda ki yoktur
Dişilik erkeklik onlarda yoktur

Dahi pek inandım kitaplarına
Huda'nın kadîmi kelâmlarına
Bular bir rivayette yüz dördtür
Dahi hem cümlesi onlar haktır
Yüzü onların bil ki suhuftur
Dahi onların dördü kitaplardır
Suhuftan onu Adem'e indi tam
Hem ellisi Şit'e aleyhisselam
Hem İdris'e verdi otuzun Celil
Hem İbrahim'e verdi onun Halil
Dahi verdi Davud'a Zebür Celil
Dahi verdi Tevrat'ı Musa'ya bil
Hem İncil'i verdi İsa'ya Celil
Onun ile amel kılar idi bil
Muhammed aleyhisselama hemen
Huda'nın habibidir ahir zaman
Dahi verdi Furkan'ı ol Cemâ'le
Onu kıldı rahmet dahi ber-kemâle
Veli cümleden sonra Kur'an inip
Hükmü onun ta kıyamete kalıp
Dahi nesh ve tebdil olunmaktan ol
Beridir münezzeh bozulmaktan ol
Veli evvel inen kitapların ol
Bozup bazı hükmün nesh etti ol
Amel şimdiki halde anlar ile
Değil caiz asla okumak bile

İnandım hem onun resüllerine
Kamu yeryüzünde nebilerine
Heman kullarıdır dahi hak durur
Getirdikleri cümle hak durur.
Evvelleri Adem hem ahirleri
Muhammed aleyhisselam serverî
Bu ikisinin arasında gelip
Geçenler kamu hak ve gerçek olup
Kıyamet gününe inandım dahi
Ölüp hem dirilsek gerek ey ehî
Kamu cem olup mahşere varmamız
Dahi elli bin yıl kadar durmamız
Dahi ehli cennet girer cennete
Hem ehli nar iriserdir şiddete
Bu esnada olanların cümlesi
İnandım ki yok birinin şüphesi
İnandım dahi onun takdirine
Hayrına ki onun dahi şerrine
Kamu hayır ve şer hep Hüda işitir
Diler cümlesini dahi yaratır.

Kafiye-i Muhtalita

Farzı 'ayındır her mükellef üzerine bileler
İtikatta hem amelde mezhebin fark edeler
İtikatta mezhebin kimdir deseler ver cevap
Ehl-i sünnet vel cemaat mezhebimdir dî savab
Ehl-i sünnet ve'l-cemaat mezhebidir demenin

Manası budur Resulullah ve ashabı onun
Kankı itikatta oldular ise ben de dahi ol
İtikat üzre ben onu bil Huda'ya ben de ol
Dahi cezmet ehli sünnet vel cemaat hak durur
Mezhebi sair mezahip batılı mutlak durur
İtikatta deseler kimdir imamın şöhreti
De Ebu Mansur oluptur Maturiddi Hazreti
Hem Muhammed ismidir bin Muhammed hem lakap
Oldu imam'ül Hüda fehmeyle gel ey 'abd'ü-Rab
Hem amelde mezhebin kimdir denilse sahibi
Ebu Hanife'dir de Numan bin Sabit sahibi
Yani Numan bin Sabit her ne istihrac edip
Anladıysa cümle ahkâm'ü-mesail fehm edip
Onları ettim kabul onu edindim ben imam
Bab-ı amalde ona uydum demektir ey hümam
Hüküm edip demekle Numan bin Sabit mezhebi
Hak durur sair mezahip hep hatadır ey sabî
De sevaptır Mezheb-i Numan güzeldir bâ sefâ
Hem hata olmak dahi bil muhtemel etme cefa
Gayri mezhepler hatadır cümlesi ey ya diğar
Hak sevap olmak dahi bunların ihtimali var
Her mükellef üzerine gece gündüz her zaman
Bu sekiz şeydir terettüp eyleyenler heman
Farz, vacip, müstehap, sünnet, mubah ile haram
Hem dahi mekruhi tahrimi ile tenzihi tamam
Farz-u anadırlar ki onu emreden Yezdan ola

Şüphesiz ola delili hasılı Furkan ola
İşleyene var sevap hem dahi cennât'ün-naîm
Terk eden olur günahkâr hem yeri nar'ul-cehîm
Hem inanmayan ve istihfaf tarik ile onu
Terk eden kâfir olur yanar ebed canı teni
Günde beş vakit namaz kılmak dahi sâim olup
İlm'i-halin öğrenip dahi 'ayâle öğretip
Hem ganiler hac edip dahi zekât vermek gibi
Bunları bil böyle hem eyle amel ey sahibî
Vacip oldur Hak Te'alâ onu emretmiş ola
Lakin şüpheli delil ile beyan etmiş ola
İşleyen alır müsab terk eyleyen âsim olur
Hem dahi dar'ül-ikaba müstahak zalim olur
Kâfir olmaz vacibi ettiğin inanmayan meğer
Onu istihfaf ile terk eylemiş ola meğer
Vitr ile bayram namazı hem zevaidler gibi
Hem dahi kurban kesip fitrı eda etmek gibi
Sünnet oldur ekseri onu Muhammed işlemiş
Ola lakin bazı evkatta dahi terk eylemiş
İşleyene var sevap terk edene olur 'ıtab
Hem dahi etmez şefaât Mustafa yevm'el-hisab
Taylasân düğün ta'ami gibi hem dahi ezan
Hem ikamet eylemek dahi cemaat hem hitan
Müstahap oldur Resul onu ekal işleye
Ekseri terk eyleye yahut sevabı var diye
İşleyene var sevap terk edene olur 'ıtab

Yani ta'zir bâ kelâma laik olur fil meab
Kuşluk, evvabin namazı nafîle kılmak misal
Nafîle oruç tasadduk misli ey sahib-i cemal
Bil mubah oldur ki onun işleminde sevap
Olmaya terkinde dahi ne sevap ne 'ıtab
Yani halli sabit ola nehyi dahi olmaya
Fa'li ile terki müsavi farkı asla olmaya
İstirahat için uyku uyumak, yemek gibi
Yürümek, kalkıp oturmak dahi su içmek gibi
Bil haram-i kat'i oldur kim Huda nehy eylemiş
Şüphesiz kâti' delil ile onu fasl eylemiş
İşleyen narı cehime müstahak zalim olur
Terk eden me'cur olur inkâr eden kâfir olur
Hamr içmek, hıncır etin yemek, zina etmek gibi
Hem yetim malın yemek ya adam öldürmek gibi
Bil nedir mekruh-i tahrîmi dahi ondan sakın
Kim ba'id ola helalden hem muharrimden yakın
Terk edene var sevap işleyene olur 'ıtab
Dahi mahrumdur şefaatten dahi çeker azap
Vitri terk etmek gibi dahi zevaid tekbirini
Hem dahi sair namazın vacibatında birini
Bil budur mekruh-i tenzihi hazar kıl ey sa'id
Kim karîb ola helalden hem muharrimden ba'id
Terk eden onu sevap ile müsab olur hakiki
Failine yok azap lakin 'ıtabı müstahik
Farenin ya hirrenin sütün içmek gibi

Müstehibbanın birini dahi terk etmek gibi
Lakin fare yiyip ağzını yalamasa bar
Yani üç kez artığı olur necis kıl itibar.

Kafiye-i el-Elfi Me'a'n-Nûni

Çün akaid ilmini nazm eyledim ettim beyan
Dinle gil ahlakı gel bir bir sana ettim beyan
Bil beni ademde huylar iki türlüdür şehâ
Bir hamidedir biri oldu zemime bî gumân
Şer-i şerifte muteber huylar hamidedir veli
Makbul olmayanlara derler nemime ey cuvan
Bil dahi adamda güzel muteber huylar ki var
Yetmiş sekiz huy durur sahipleri bulur cinan
Hem zemime altmış oldu bunların anaları
A'nî usulleri yedişer huydur edem beyan
Çün tahliye evvel olup ba'dinde olur tahliye
Bir zemimenin usulün edelim takdir hemân
Küfr ile bid'at, riya, kibru ve haset, israf, buhul
Bunlar zemimenin usulüdür kim ey 'alışan
Kim ki bunlardan ihtiraz ederse altmıştan ol
Etmiş ola ihtiraz hıfz eylesin kim müste'an
Küfür oldur iman etmek şanında olan kimseden
İman ve tasdik olmamak e'nî melek ya insu ve can
Bu oldu mezmum sahibin tamuya ibka eder
Cennet-i naimden dahi mahrum eder görmez cinan
Bid'at oldur kim Resulullah ve ashabı dahi
Tabileri işlemeyip emretmediler bir an

Yani bunlardan sonra icat olan bid'at budur
Kavlen ve fe'len ve 'tikaden cümlesi ey müsliman
Bid'at dahi üç türlüdür itikattadır biri
Hem amelde hem 'âdette olû ser ey 'âlişân
Cism olmasın itikat etmek gibi ol Halik'ın
Ecsama benzer itikat etmek budur küfr olan
Dahi onun emsali küfr-i bidat olan itikat
Bunlar kamûsu küfürdür sakla gil ya müste'an
Amma cisimdir sair ecsamlar gibi değil demek
Küfr değildir lakin günahlar büyüğüdür inan
İkincisi a'mâldedir küfr değil amma haram
Ücretle Kur'an okumak hem teganni fil ezan
Üçüncü âdette bid'at bu dahi mekruh durur
Sol ayakla mescide girmek gibi ey mihriban
Sağla hem çıkmak gibi aksîn helâ etmek gibi
Sol elle yemek yemek sağ ile istinca heman
Solla tutmak mushafı sair şerif eşyaları
Hem hasis eşyaları sağ ile tutmak her zaman
Bu dahi mezmumdur nebi hadisinde dedi
Kim sahib'ul bid'at için kabul etmez müste'an
Farz, nafîle oruç namaz dahi kaza etse eğer
Onu dahi kabul etmez farz nafîle haccı kıran
Dahi dedi kıl hamîrden çıktığı gibi çıkar
İslam'dan ol sûul-fi'al 'arî olur hem cinan
Şirki eşgardır riya hıfz eyleye zû'l-kibriya
Ensiz ameldir kim ya ihlas eden bulur emân

Ol nef'i dünya dilemektir ettiği hayrat ile
Ücret ile te'zîn edip hem okumak gibi Kur'an
Bu dahi mezmumdur amelde müşriktir sahibi
Hem sevabı mahveder kılar onu ez müflisân
Zira haberde varittir kim şehit yevm'el-ceza
Emr olunur nara gire idiser âhu figân
Ya Rab yolunda şehit oldum diye etme azap
Denir cevabında onun yok azabımdan eman
Sen murat ettin sana cüretli yiğit denile
Bu sana denildi hem ecrin bu idi gün fekân
Bunun gibi hac edene hem gazi hem kari'e
Derler ya etse bunlar göre ziyan ender ziyan
Kibr oldur ilm'u ve amelde hem takvada ûzîn
Gayridan a'lâ zan edip a'zem görür ez merduman
Dünya umurunda sanayi' misli hem böyledir
Bunu dahi zem edip ol mafher-i peygamberân
Zira hadiste buyurdu cennete girmez dedi
Kalbinde bir zerre kadar kibri hem fahri olan
Bil haset oldur ki mümin-i kâmil olan kimsenin
Hazır olan nimetinin sevmek zevâlin keyfe kan
Ya vusûlü olacak olsa ona bir nimetinin
Vusûlü olmamasın istemektir ey kâmurân
Amma ger kadrin bilip şükrü eda etmez ise
Onun dilemek zevalin haset değildir inan
Bu dahi mezmumdur onu zem etti fahr-i cihan
Siz hazar edin dedi korkun hasetten emtân

Zira hasenâtı mahveder nar odunu
Mahvettiği gibi dedi hazreti fahr-i cihan
Buhul oldur malı mahalline sarf eylememek
İlim ya men eyleyip ketm eylemek ez talibân
Ehlu ‘ayaline nafaka ve kisve vermemek
Hem ilmihalin onlara öğretmemek misli hemân
Dahi ilmihalin talibine ilmihali ol
Bulunmasın ha men edip öğretmemek hemcünân
Dahi hacca varmamak dahi zekâtın vermemek
Uzhiyye ‘idinde dahi nahr etmemek bây olan
Bunu dahi zem edip sultan-ı alem Mustafa
Zira hadiste dedi müminde olmaz hasletân
Biri su-i hulkdurur biri buhuldür söyledi
Bu iki hulk kendüde cem eylemez kâmil olan
Hem buyurdu kim buhulluk tâmu içre bir ağaç
Mislidir budakları dünyaya olmuştur revan
Kim bahil olsa yapışır bir budağına onun
Budak onu terk etmez tâ tâmuya tutar mekân
İsraf oldur malın şer’an lazım olmayan yere
Sarf edip bezl eylemek nâhak yere vermek hemân
Çalgılara hem zinaya harc edip vermek gibi
Hem livata hem suciye malını etmek revan
Bu dahi mezmum durur israf edici kimseler
Şeytanların kardaşları olmağıyla olur hemân
Çün zemimenin usûlünü etmişim kamû beyan
İmdi kıl kalbini sen de bunlardan hâli ‘ayân

Dahi anda gel hamidenin usûlün söyleyem
Tut kulağın bana yektir saçam dürre mercan hemân.

Bahr-i Ahir

Bu ahlak ile kalbini mücella kıl müzeyyen kıl
Olasın hamîdu-mahmud bulasın huri ile ılman
Onun evvelkisi iman oluπτur zıddı hem küfrün
Bunun manasını tekrar edelim saniyen ityân
Muhammed Mustafa her ne haber verdi ki Allah'tan
Onu ikrar ve tasdik eylemektir mustalih iman
Bu memduhdur ki medh etti bu kavliyle Resulullah
Ona her dem salât ile selamın et göre Yezdân
Eğer bir kimsenin kalbinde bir zerre kadar iman
Olursa ol cehenneme muhalled kalmaya her an
İkincisi hamîdenin oluπτur sünnet-i Ahmed
Kim oldur bid'atın zıddı bes eyle manasın itkân
Ki Kur'an ve ehâdise uyuben ittiba' etmek
Kim onu işlemiş Ahmed veya emr ede ol Sultan
Dahi ashabı ve tabi'ler onu işlemiş olalar
Veyahut işlemesiyle onu emredeler bir an
Bu memduhdur hadisinde bunu medh eyledi ol Şah
Bu manayı buyurmuştur haberde eyledi tibyân
Ki cümle ümmetim dâhil olurlar cennete dedi
Ve illa kim ebâ etse değildir cennete mihman
Dediler ya Resulellah eba eden kişi kimdir?
Beyan eyle bize onu buyur ey mefher-i insan
İtaat eyleyen bana giriser cennete dedi

Bana asi olan tahkik eba etmiş olur nâdân
Buyurdu ümmetim dahi fesada vardığı vakitte
Kimesne sünnetim ile amel etse eğer ol an
Onun için yüz şehit ecri sevabı var durur dedi
Bu sözü hoş tefekkür kıl olasın taki 'alışan
Üçüncüsü durur ihlâs-ı hamidenin işit ey hâs
Riyanın zıddıdır hullas olanlar buluser ridvân
Ki taat ve ibadetle takarrub kasdını dünya
İşinde faidesinde mücerred eylemek 'üryan
Ki yani kulluğu ancak rıza'ullah için etmek
Riyadan eylemek tehlis bikadri takat'il-imbân
Bu memduhdur ki ihsan olmağıyla faidesi bil
Nedir ihsan Huda'sın kulluk dahi hem ibadet sâñ
Ki güya onu görürsün eğer görmezsen onu
Görür hiç şüphe yok asla seni ol kadir deyyân
Tevazu' oldu dördüncü ki zıddı olasız kibrin
Budur layık olan 'abde Huda'ya kibriya canân
Tevazu' oldurur ilim ve amelde dahi takva ede
Dahi dünya umurunda zayıflık gösterip noksan
Bu memduhdur dahi ey mâh ki medh etti Resulullah
Hadisinde dedi ol şah bu manayı eder tibyân
Ki bir kimse Huda için tevazu etse bir rütbe
Onu bir rütbe ref' eder işit ol sahib'ul-ihsan
Ki ta a'lâ aliyyeye kılar onun makamını
Tevazu' etmesi birle bu yerde eder istitân
Beşincisi nasihattir haset oldu bunun zıttı

Nasihât oldurur gayra hayr kast eylemek her an
Bu memduhdur hadis ile ki buyurdu Resulullah
Bu manayı saadetle kim oldu dertlere derman
Ki bir mümin karındaşının eğer bir kimse 'avnında
Yürüse gaziler ecrin ona ihsan eder muhsân
Dahi altıncısı onun sehâdır ey sehâ kâni
Ki buhlun oluser zıddı sehavet sahibi sultan
Seha oldur ki ilmîni dahi malını sarf etmek
Şu yerde kim ona şer'an gerek sarf eyleye insan
'Ayale mal edip infak dahi ilm eylemek talim
Misalidir zekat vermek kesip uzhiyyede kurban
Bu memduhdur Resulullah bu manayı dedi ol mah
Seha cennette bir ağaç gibidir sahib'ul-efnân
Sahî olan budağına tutar terk eylemez onu
Ki cennetin sarayına onu idhal eder ağsân
Yedincisi dahi taktir-i meşrudur ki israfın
Olur zıttı nedir taktiri meşru' dinle gel elân
Mahalline verip sarf eylemektir malını yani
'Ayale maledip infak kifayet kadrini mekân
Ganiler hem zekat verip dahi hac edeler beyti
Dahi farzı eda etmek kesip uzhiyyede kurban
Taam yedikte parmağın yalamak nân ufakların
Yeyu ben etmemek zayi hem olmak mut'im'il-cî'an
Bu memduhdur dahi bunu işleyenler olmamağla
Karındaşı şeyâtînin e'iznâ ya Rahman

Temmetil-Ahlak Bi'avnil-Hallâk

Bi'avni'llah tamam oldu bu nazmım intiha buldu
Sürûr ile ferah doldu gönül oldu kat'i ferhân
Sipâsü minnetü şükûr ol Huda'ya kim nasip etti
Bana itmâmını onun keremler eyledi Mennân
Hudavende Hudavende bu nam kim Mustafa Hafız
Müsemma mefhari âlem kulundur hâmil'ul-Kur'an
Habib'in kapısına istibabı oldu min vecheyne
Sen onun hürmetine bes günahını eyle gil gufrân
Atasına anasına ehibba akrabasıyla
'Atalar eyle gil bî had cümlesin eltafına bâyân
Esatizü ve telamizü ve ehibba akrabasıyla
Makar et Firdevs'i dahi kıl ru'yetin ihsan
Yeter bu denlu ey Hafız kıl imdi nazma tarih
Sene bin yüz ile yetmiş sekiz de eyledi devran.

Sevvedehu Mehmet b. İbrahim b. Mustafa Efendi el-Ofi el-Kaçalî fi beytihi fi mah Zilhicce, yevm 1, fi sene 1274. Şemsiye; Haziran, yevm 29.

DEĞERLENDİRME

Dinimizin akait ve ahlaka ilişkin konularını anlatan bu mesnevinin kritiğini uzmanlarına bırakmakla birlikte inanç ve ahlaki konuları bir arada anlatan ve imandan sonra önem sırasının ahlaka verilmesi gerektiğine müellifin dikkat çekmesini anlamlı buluyoruz.

Günümüzde içinde yaşadığımız toplumda ahlaki yozlaşmanın giderek arttığı konusunda yaygın bir kanaat vardır. Dindar olduğunu söyleyenlerin de bu eleştiriden nasibini aldığı söylenebilir. Toplumda özellikle güven

duygusunda ciddi kırılmanın yaşanması her türlü huzursuzluğa ve kötülüğe kapı aralar. Halbuki Hz. Peygamber'imizin ifadesiyle "Müslüman elinden ve dilinden herkesin emin olduğu kimsedir." Şu halde bu ahlaki yozlaşmadan çıkışın ve güvenli bir toplumun inşasında öncelikli olarak yapılması gereken husus dindarlığımızın temelden sorgulanmasını zaruri kılmaktadır. Bununla birlikte yapılması gereken işlerden biri de ailede, eğitim-öğretim kurumlarında ahlaki ilkelerin ilk sıralarda öğretilmesi ve çocuklara model davranış sergilenmesi gerektiğidir.

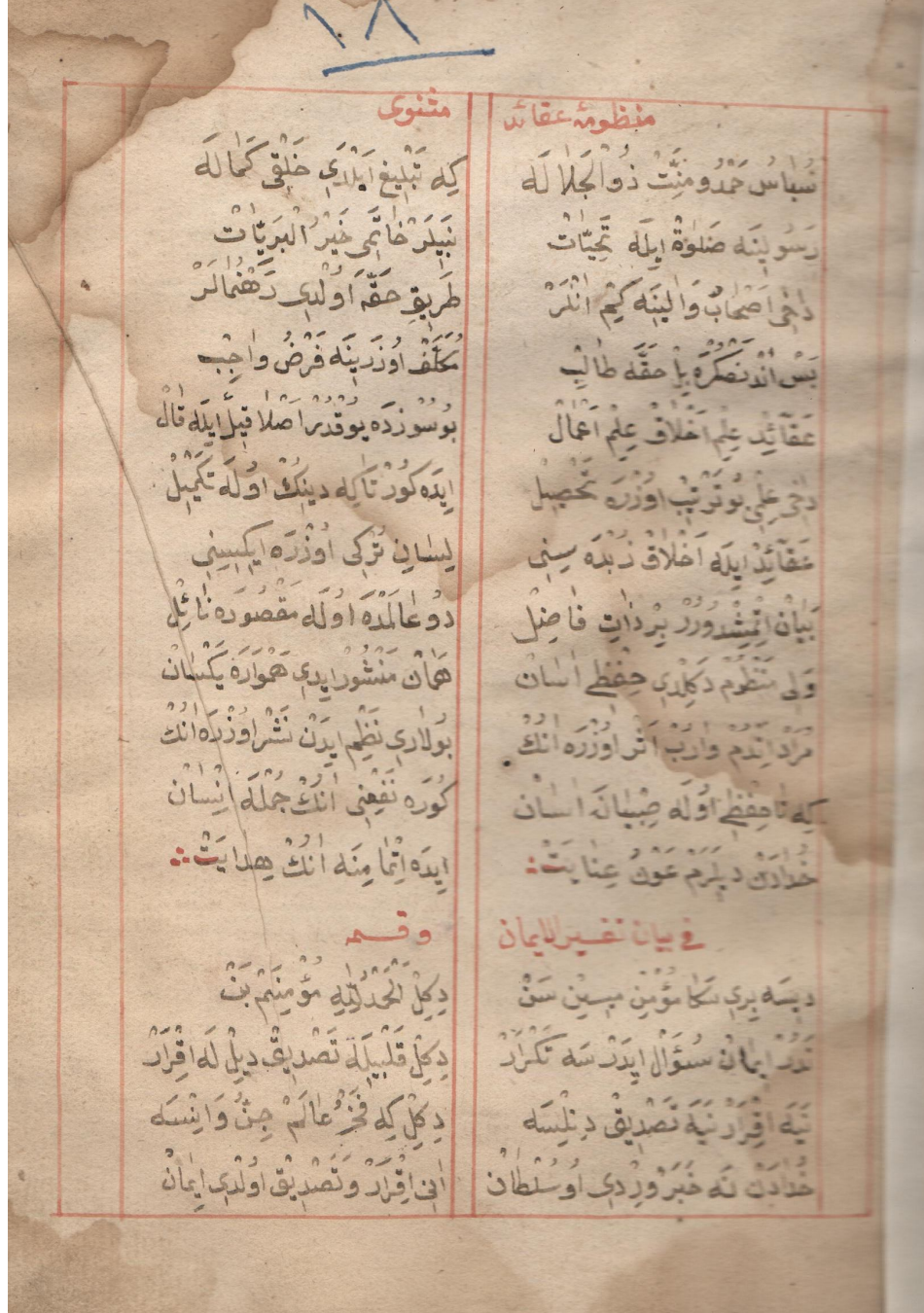
Bu bağlamda öğrenim çağındaki çocuk ve gençlere dinin bazı konularının ezberlettirilmesi kalıcılığı açısından oldukça önemlidir. Her ne kadar eğitimde ezberci anlayış sorgulamayı engellediği gerekçesiyle eleştiriliyorsa da özellikle din eğitim-öğretiminde faydalı yöntemlerden biri olduğu söylenebilir. Bilhassa kutsal metinlerin manalarıyla birlikte ezberlenmesi insanın ahlaki olgunlaşmasında etkili izler bırakabilir. Ayrıca ezberlenen şiirin metne nazaran daha kalıcı ve unutulmadığı da bilinen bir husustur. Bununla birlikte bir metnin veya şiirin ezberlenmesi onun eleştirilemez olduğu anlamına gelmez.

Osmanlı medreselerinin bir kısmında akait ile ilgili konuları içeren ve *Emâli* diye adlandırılan Ebu'l-Hasan Sirâcuddîn Ali b. Osman el-Üşî'nin 68 Arapça beytten oluşan manzum eseri ezberlettirilmekteydi.⁴ Akait ile ilgili

⁴ Bu eserin Of medreselerinde okuyan öğrencilere ezberlettirildiğini biliyoruz. Emâli hakkında bilgi için bkz. M. Sait Özervarlı, "el-Emâlî", *DİA*, İstanbul, 1995, 11, 73-75; Ayrıca Bekir Topaloğlu, Sirâceddin Ali b. Osman el-Üşî'ni bu eserini açıklamalı olarak *Emâlî Şerhi* adıyla Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları tarafından bastırılmıştır.

konuların anlaşılması diğer dini konulara nazaran daha zor olduğu görüşü doğrudur. Bu bağlamda günümüzde de özellikle İmam-Hatip liselerinde hatta ilk, orta ve lise-lerde okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde bu konuların şiir halinde verilmesi kanaatimizce yararlı bir yöntem olacaktır.

2007 yılında bastırılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında yaptığımız taramada Allah'ın varlığı, namaz, ezan, kader, zararlı alışkanlıklardan uzaklaşma ve sözünde durma gibi konularla ilgili şiirlere yer verildiğini müşahede ettik. Ancak bunların daha ziyade konunun önemine yönelik olmasına rağmen isabetli olduğu şüphesizdir. Özellikle sekizinci sınıflar için hazırlanan kitapta “Din Güzel Ahlaktır” ünitesinin sonunda “Güvenilir İnsan Ol” şiirinin iyi bir seçim olduğunu belirtmek isteriz.



منظومه عقائد

سُبَّاسُ حَمْدٍ وَنَمْتٌ ذُو الْجَلَالِ لَهُ
 رَسُوْلِيَّةٌ صَلَوَةٌ اِيْلَهُ تَحِيَّاتُ
 ذِي الصَّحَابِ وَالْيَتِيْمِ كَيْفَ اَنْتَ
 بِسَ اَنْدَنْصُرَكَ بِحَقِّهِ طَالِبُ
 عَقَائِدِ عَلِيٍّ اَخْلَاقِ عِلْمِ اَعْمَالِ
 دَجِيٍّ عَلِيٍّ يُوْتِرُ تَرْبِ اَوْزَرِهِ تَحْصِيْلُ
 عَقَائِدِ اِيْلَهُ اَخْلَاقِ زِيْنَةِ سِيْنِي
 بَيَانِ اَنْشِدُوْرٍ رُبِّيْدَايْتِ فَاِضْلُ
 وَلِيٍّ مَسْخُوْمٍ دَكِيْدِي حِفْظِ اَسَانِ
 مَرْدَايْتِمْ وَارِيْبِ اَنْتَرِ اَوْزَرِهِ اَنْتَ
 كَيْفَ تَحْفِظُ اَوْلَهَ صِيْبَانِهَ اَسَانِ
 خُدَايْتِمْ دِيْلَرِمِ عَوْنِ عِيْنَايْتِمْ :

مثنوی

كَيْفَ تَبْلِيغِ اَبَايِ خَلْقِ كَمَالِه
 نِيْلَرِ خَاتَمِي مِيْرِ الْبَرِيَايْتِ
 طَرِيْقِ حَقِّ اَوْلِيْكَ رَهْمَايْتِ
 مَكْلَفِ اَوْزَرِيْنَهَ فَرَضِ وَاجِبِ
 بُوْسُوْرَدَهَ بُوْقُدْرَا صَلَا قِيْلِ اِيْلَهَ قَالِه
 اِيْدَهَ كُوْرْتَايِهَ دِيْنِيْكَ اَوْلَهَ تَكْمِيْلِ
 لِيْسَانِ تَرْكِي اَوْزَرِهَ اِيْكِيْسِي
 دُوْ عَالَمِهَ اَوْلَهَ مَقْصُوْرَهَ نَائِيْلِ
 هَاَنْ مَشُوْرِيْدِي هُوْوَرَهَ يَكْسَانِ
 بُوْلَارِي نَظْمِ اِيْدِيْنِ شَرُّ اَوْزَرِهَ اَنْتَ
 كُوْرَهَ نَفْعِي اَنْتَ جَمْلَهَ اَسَانِ
 اِيْدَهَ اَتْمَا مِنْهَ اَنْتَ هِيْدَايْتِمْ :

في بيان تفسير الايمان

دِيْبَهَ يَرِي سَكَا مَوْمِنِ مِيْسِيْنِ سَنِ
 تَدْرِ اِيْمَانِ سُوْاْلِ اِيْدَرَسَهَ تَكْرَرِ
 نِيَهَ اَقْرَارِيَهَ تَصْدِيْقِي دِيْلِيْسَهَ
 خُدَايْتِمْ نَهَ خَبَرِ وِرْدِي اَوْسُلْطَانِ

وقم

دِكْلِ لِحُدُوْلِيَهَ مَوْمِنِيْمِ بِيْتِ
 دِكْلِ قَلِيْبِيَهَ تَصْدِيْقِي دِيْلِيْ لَهَ اَقْرَارِ
 دِكْلِ كَيْفَ فَرِيْعَالَمِ مِيْنِ وَانْسَهَ
 اِيْنِ اَقْرَارِ وَتَصْدِيْقِي اَوْلِيْكَ اِيْمَانِ

